

Mislav Burazer*

KRIMINALNO PROFILIRANJE

U ovom radu autor daje temeljni pregled metode kriminalnog profiliranja, jedne od najzanimljivijih, ali i najkontroverznijih metoda u suvremenim kaznenopravnim znanostima. Rad je podijeljen u tri dijela.

U uvodnom dijelu rad donosi osnovni prikaz terminologije i povijesnog razvoja kriminalnog profiliranja, uz osvrt na tekovine u povezanim znanostima kao što su kriminologija i kriminalna psihologija. Središnji dio rada bavi se analizom metodologije kriminalnog profiliranja i njezinim osnovnim elementima prikazujući proces odvijanja profiliranja. Dan je i opis temeljnih pristupa te kritički osvrt na dosad korištene pristupe, a elaborirani su i problemi s kojima se stručnjaci susreću pri profiliranju. Završni dio rada bavi se korisnošću i primjenjivošću kriminalnog profiliranja te se ona vrednuju kroz relevantna istraživanja i autorov kritički osvrt.

Nakon zaključka autor je izradio i svojevrsni aneks, koji sadrži praktični prikaz primjene kriminalnog profiliranja na slučaj Jacka Trbosjeka.

Ključne riječi: kriminalno profiliranje, istraga, kriminalna psihologija, kriminologija, kazneni postupak

1. UVOD U KRIMINALNO PROFILIRANJE

1.1. Definiranje pojmova

Kriminalno profiliranje (engl. *Criminal Profiling*) jedna je od najinteresantnijih, ali i najkontroverznijih metoda u suvremenim kaznenopravnim znanostima. Već je sama njezina priroda – radi li se o tehnici, metodi ili strategiji? – prilično sporna, međutim najskloniji smo je ipak nazvati metodom, za što postoje argumenti i u domaćoj literaturi.¹ No neovisno o tome kako definirali njezinu prirodu, neosporno je da se radi o vrlo korisnom „alatu“, čiji je konač-

---

* Mislav Burazer, mag. iur., student doktorskog studija kaznenopravnih znanosti pri Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu

¹ Derenčinović, Davor; Getoš, Anna-Maria, *Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2008, str. 17-18.

ni cilj izrada profila (nepoznatog) počinitelja kaznenog djela te korištenje već poznatih profila i spoznaja u rješavanju novih slučajeva sa sličnim karakteristikama.

Kao sinonimi za kriminalno profiliranje koriste se još i termini kriminološko profiliranje (engl. *Criminological Profiling*) te profiliranje počinitelja (engl. *Offender Profiling*), dok se termin kriminalističko profiliranje odnosi na sličnu, mada različitu metodu, koja se koristi u kriminalistici.² Ne postoji, doduše, usvojeni konsenzus oko termina za ovu metodu; s jedne strane u domaćoj se literaturi mogu susresti različiti termini,³ dok se u anglofonij literaturi, odakle je termin (pa i sama metoda) potakao, češće koristi izraz *criminal profiling*, čiji je najprecizniji prijevod kriminalno profiliranje, što je i razlog zašto se taj termin koristi u ovome radu.⁴

Kriminalno se profiliranje može promatrati kao metoda kriminalistike, kriminologije⁵ ili psihologije, ali i kao samostalna metoda koja se u širem smislu može primjenjivati u cjelokupnom kaznenom pravosuđu, od policijske istrage pa do sudskog postupka. Ono što je svakako važno za kriminalno profiliranje jest to da je ono inherentno vezano uz disciplinu kriminalne psihologije (engl. *Criminal Psychology*),⁶ koja je u tom smislu krovna znanost za razumijevanje

---

² *Ibid.*

³ Tako Slaviček i Doležal (2012) te Deljković i Fazlić (2016) koriste termin kriminalističko profiliranje, unatoč tome što Derenčinović i Getoš (2008) jasno razlikuju kriminalističko profiliranje kao metodu kriminalistike od kriminalnog profiliranja. S druge strane u domaćoj je literaturi zastupljen i samo termin profiliranje (Rašić, Kovačević, Žarković, 2012; Orlić, Filipović, 2016), ali se može susresti i termin kriminalno profiliranje (Repišti, 2016).

⁴ Kao što je rečeno, termin nije nepoznat u domaćoj literaturi (vidi: Repišti, 2016, str. 28, 41, 44), ali jednako je tako i prikladan s obzirom na komparativno korištenje termina u drugim jezicima. Tako se u francuskom jeziku koristi termin *profilage criminel*, u talijanskom *profilazione criminale*, u španjolskom *perfilación criminal* te u poljskom *profilowanie kryminalne*. Svi ti termini najbolje se prevode kao kriminalno profiliranje i pokazuju dosljednost u kontekstu engleskog izvornika.

⁵ Derenčinović, Getoš, 2008, *loc. cit.* (bilj. 1).

⁶ Termin kriminalna psihologija nije u potpunosti usvojen u znanstvenoj zajednici, ali ima svoju jasnu definiciju i distinkciju u odnosu na ostale, slične psihološke discipline te se redovito koristi u stranoj literaturi, a u domaćoj je literaturi poznat još od ranih 70-ih godina (vidi: Milutinović, 1973, Aćimović, 1973). Milutinović je kriminalnu psihologiju definirao kao disciplinu koja „pručava psihološke osnove i manifestacije kriminalnog ponašanja“ (str. 27), dok neki strani autori smatraju kako je ona dio šire forenzičke psihologije, koja se konkretno bavi primjenom psihologije u „razumijevanju (i redukciji) kriminalnog ponašanja“ (vidi: Durrant, str. 8). U svakom slučaju, postoji dovoljno argumenata da se smatra samostalnom disciplinom, a sam je termin u aktivnoj uporabi u stranoj literaturi (veliki austrijski pravnik i kriminolog Hans Groß još je 1898. godine izdao djelo naslova *Criminalpsychologie*). Što se domaće literature tiče, on je u njoj poznat već nekoliko desetljeća, iako je na hrvatskom govornom području rjeđe u uporabi u odnosu na neke druge termine (npr. forenzička psihologija, kriminalistička psihologija, kriminološka psihologija itd.).

psihološke fenomenologije kriminaliteta, međutim u čije postavke nećemo detaljno ulaziti zbog opsega rada.

U ovom ćemo radu predstaviti osnovne teorijske i metodološke aspekte kriminalnog profiliranja, objasniti njegovu efikasnost i praktičnu (ne)primjenjivost te na primjeru zloglasnog Jacka Trbosjeka kratko ilustrirati praktičnu primjenu kriminalnog profiliranja.

1.2. Povijesni pregled

Iako je psihološki pristup fenomenu kriminaliteta svoju eksploziju doživio tek u XX. stoljeću, a samo kriminalno profiliranje tek tijekom 1970-ih godina, smatramo svrsishodnim ukratko se osvrnuti na prethodnike tih ideja, odnosno na one najranije kriminološke (mada se tu radilo više o filozofskim raspravama o fenomenu kriminaliteta nego o istinskoj kriminologiji) diskurse koji su se orijentirali na psihu i psihologiju samog počinitelja.

Kao i u mnogočemu, Grci su još u doba klasične antike bili prvi koji su razvili ideje koje su fenomen kriminaliteta pokušale objasniti kroz moralno-psihološku sferu pojedinca; ovdje samo napominjemo da je u psihološkom pristupu kriminalitetu pojedinac izrazito bitan i da se cjelokupna primjena kriminalne psihologije i profiliranja u ovoj ili onoj mjeri temelji upravo na pojedincu, na individuumu – bilo da se koristi kao osnova za oblikovanje profila bilo da se upravo on profilira. Tako je već Sokrat u svojim (nažalost) nedovršenim etičkim učenjima razlikovao „bolesni duh“ i „zdravi duh“, smatrajući kako upravo to „duševno zdravlje“ stoji u osnovi toga hoće li pojedinac biti skloniji kriminalnom ponašanju ili će pak težiti postizanju i ostvarivanju vrline kao etičke maksime.⁷ Nastavljajući se na Sokratovo učenje, njegov najpoznatiji učenik Platon vidio je u „bolesnom duhu“ temeljni interni kriminogeni faktor, a same je kriminalce, o kojima je detaljno raspravljao u svojim *Zakonima* (grč. *Nóμοι*, *Nómoi*), dijelio na popravljive i nepopravljive.⁸ Ovo se zapravo može smatrati prvim primitivnim oblikom profiliranja s obzirom na to da su kriminalci, temeljem nekih svojih „duševnih“ (psiholoških) obilježja, svrstani u određene kategorije. Aristotel je zadržao psihološku osnovu individualnog kriminaliteta, ali je odbacio koncept „bolesne duše“ i tvrdio je kako je kriminalitet, unatoč egzogenim i endogenim faktorima, ipak posljedica slobodne volje.⁹

---

⁷ Derenčinović, Getoš, *op. cit.*, str. 187.

⁸ Šeparović, Zvonimir, *Kriminologija i socijalna patologija*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1981, str. 19-20.

⁹ *Ibid.*

Inicijalni pokušaji profiliranja, koji su, unatoč svojoj rudimentarnosti, razvili nešto konkretnije sustave klasifikacije kriminalaca, počinju se pojavljivati u srednjem vijeku. Tako su inkvizitori u jeku manijakalnih progona izrađivali „profile“ heretika i vještica, mada se tu radilo o vrlo bazičnim klasifikacijama koje su se bazirale na presumiranim odlikama i grijesima navodnih zločinaca. Od XVI. do XVIII. stoljeća popularna disciplina bila je fiziognomija, koja je „profilirala“ ljude temeljem njihova fizičkog izgleda,¹⁰ a sličan pseudoznanstveni pristup imali su i frenolozi, koji su svoju teoriju temeljili na zaključivanju o čovjekovoj psihi temeljem izgleda njegove lubanje, smatrajući pritom da se utjecajem (fizičkim) na određeni dio mozga može utjecati na čovjekovo ponašanje. Frenologija se pojavila krajem XVIII. stoljeća, a njezinim se osnivačem smatra njemački liječnik Franz Joseph Gall; iako je dugo vremena bila izrazito popularna, već je do sredine XIX. stoljeća odbačena kao pseudoznanost.

Antropološke teorije dominirale su kriminološkim i kaznenopravnim znanostima u prvoj polovini XIX. stoljeća, a prvi važniji „povratak“ na psihološke fenomene dogodio se 1879. godine, kada je njemački liječnik Wilhelm Wundt pri Sveučilištu u Leipzigu osnovao laboratorij za psihološka istraživanja, što se smatra početkom psihologije kao samostalne znanosti. I dok Wundt doista nije bio fokusiran na psihološku pozadinu kriminaliteta, već se 80-ih godina pojavljuju prvi psiholozi koji iz perspektive tada mlade znanosti pokušavaju pristupiti kriminalitetu kao takvu. Važan doprinos psihološkom pristupu kriminologiji dali su i psihoanalitičari – Sigmund Freud te njegovi učenici Alfred Adler i Carl Gustav Jung. Freud je u svojim radovima zastupao tezu da je zločin posljedica nepovoljno razriješenog sukoba između ida i superega, dvaju krajnjih aspekata naše ličnosti; pračovjek je tako za njega bio prazločinac jer je kod njega, zbog nerazvijenosti superega, dominirao id. Sukladno tomu djeca su, jer je njihov um *tabula rasa* i jer, sukladno tome, reagiraju isključivo nagonski, „moderni“ prazločinci, odnosno „zločinci u malom“.¹¹ Iako Freudova psihoanalitička kriminologija ide mnogo dublje, ona nije primarna tema ovoga rada. Adler je kroz svoju individualnu psihologiju objasnio utjecaj kompleksa manje vrijednosti na kriminogenezu,¹² dok je Jungov doprinos na polju razumijevanja kriminaliteta bio razmjerno malen, ali je njegovo profiliranje ekstroverata i introverata imalo znatan utjecaj na razumijevanje ljudske ličnosti, pa tako i kriminogeneze.¹³

Otprilike u istom periodu kada se razvija psihologija, a psihoanaliza nastaje, možemo pronaći neformalni početak kriminalne psihologije, odnosno

---

¹⁰ Baggerman, J. Arienne; Dekker, Rudolf M.; Maschuch, Michael J., *Controlling Time and Shaping the Self: Developments in Autobiographical Writing Since the Sixteenth Century*, BRILL, Leiden, 2011, str. 250.

¹¹ Singer, Mladen, Kovčo Vukadin, Irma, Cajner Mraović, Irena, *Kriminologija*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2002, str. 65.

¹² Cf. *ibid.*, str. 68.

¹³ *Ibid.*

kriminalnog profiliranja. Naime 1888. godine London je zahvatila serija jezi-vih i brutalnih ubojstava prostitutki što ih je počinio nepoznati pojedinac, da-nas poznat kao Jack Trbosjek (ili Jack Rasparač). Radeći na slučaju, policijski kirurg dr. Thomas Bond izradio je prvi poznati „profil“ u povijesti opisavši neke osnovne odlike osobe koja je mogla počiniti ubojstva koja su se odvijala u Whitechapelu.¹⁴ O Bondovu će profilu više riječi biti poslije u tekstu, dok ćemo na ovom mjestu samo naglasiti kako se tu nije radilo o pravom psihološ-
kom profilu u suvremenom smislu tog pojma, već o procjeni vještina i znanja ubojice izrađenoj dedukcijom na temelju činjeničnog opisa zločina.

Nakon psihoanalitičara, koji su dali znatan zamah psihološkim pristupima kriminalitetu, njemačko-američki psiholog Hugo Münsterberg, postavio je temelje onoga što će poslije postati forenzička i kriminalna psihologija. S pravom nazivan „ocem“ tih znanstvenih disciplina, Münsterberg je u svom kapitalnom djelu *Na klupi za svjedoke* (engl. *On the Witness Stand*, 1908) postavio temelje za integraciju psihologije u pravne znanosti te je u nizu eksperimenata i razgovora sa zatvorenicima primjenjivao različite tehnike profiliranja,¹⁵ iako su te tehnike, poput one asocijacije riječi, danas uglavnom odbačene, početkom XX. stoljeća imale su znatan utjecaj na tehnike kriminalističkog istraživanja i profiliranja. Iako još uvijek nije dobilo na renomeu, profiliranje je u praksi postajalo sve češće; tako je lokalni psiholog iz mjesta Lackawanna, NY, godine 1912. izradio profil koji je pomogao policiji da uhiti J. Franka Hickeya, zloglasnog serijskog ubojicu kojemu su novine dale nadimak „The Postcard Killer“, a koji je u razdoblju od 1883. do 1911., uz velike prekide, ubio najmanje tri osobe.¹⁶ Hickey je tako postao prvi serijski ubojica u povijesti koji je priveden pravdi upravo zahvaljujući kriminalnom profiliranju. Profiliranje je postepeno dobivalo na značaju, pa su tako izrađeni profili za tada još nepoznatog otmičara bebe pilota Charlesa Lindbergha (1932.), pa čak i Adolfa Hitlera (1943.), dok je još jedan važan slučaj bio onaj Georgea Meteskyja, tzv. Ludog bombaša (engl. *Mad Bomber*) iz New Yorka, koji je također uhićen zahvaljujući profilu psihijatra Jamesa Brüssela, kojega su tadašnji mediji nazvali „Sherlock Holmes s kauča“,¹⁷ Brussel je profilirao i tada nepoznatog Bostonskog davitelja (engl. *Boston Strangler*) 1964. godine.

---

¹⁴ Eddleston, John J., *Jack the Ripper: An Encyclopedia*, ABC-CLIO, Inc., Santa Barbara, CA, 2001, str. 95.

¹⁵ Münsterberg, Hugo, *On the Witness Stand*, Doubleday, Page & Company, New York, NY, 1908, str. 71-110.

¹⁶ McLaughlin, Vance, *The Postcard Killer: The True Story of America's First Profiled Serial Killer and how the Police Brought Him Down*, Perseus Books Group, New York, NY, 2006, str. 8-20.

¹⁷ Brussel, James, *Casebook of a Crime Psychiatrist*, Bernard Geis Associates, New York, NY, 1968, str. 38.

Ipak, kada govorimo o potpunom etabliranju kriminalnog profiliranja kao samostalne i priznate discipline, govorimo o 1972. godini. Naime tada je preminuo J. Edgar Hoover, neosporivi, čvrsti vođa FBI-a od njegova osnivanja 1924. godine; Hoover je bio izrazito skeptičan prema psihologiji i njezinoj primjeni u pravu, kriminologiji i kriminalistici,¹⁸ zbog čega FBI, unatoč internim zalaganjima, nikada nije prihvatio profiliranje kao metodu. Nakon Hooverove smrti agenti Patrick Mullany i Howard Teten osnivaju danas slavni Behavioral Analysis Unit (BAU), koji će suštinski biti zaslužan za razvoj cjelokupne suvremene kriminalne psihologije, ali i za etabliranje kriminalnog profiliranja kao relevantne metode. Već dvije godine poslije Robert Keppel i psiholog Richard Walter radili su na slučajevima tada još uvijek nepoznatih Teda Bundyja i Garyja Ridgwayja (znanog i kao Ubojica s rijeke Green, odnosno *Green River Killer*), iz kojih su proizašli podtipovi nasilnih zločina te baza podataka HITS (Hunter Integrated Telemetry System), koja je kompilirala podatke o deliktima nasilja i omogućavala njihovo daljnje proučavanje. Intervjui što su ih agenti Robert Ressler i John E. Douglas vodili sa serijskim ubojicama i silovateljima počevši od 1978. godine¹⁹ predstavljaju nemjerljiv doprinos ne samo kriminalnom profiliranju (jer su upravo njihove metode korištene za rješavanje brojnih slučajeva u Sjedinjenim Državama) nego i kriminalnoj psihologiji općenito, odnosno razumijevanju fenomena serijskih ubojstava i seksualnih delikata.

Od 1980-ih godina kriminalno profiliranje postaje standardna istraživačka metoda u Sjedinjenim Državama te se i danas predaje na FBI-evoj akademiji u Quanticu, VA.²⁰ Iako se ona u ograničenoj mjeri koristi i u kontinentalnoj Europi, nažalost, nikada nije stekla takav ugled na tom području. Iznimka je u Europi Ujedinjeno Kraljevstvo, gdje je znatan ugled ostvario psiholog David Canter, koji je 1985. godine pomogao policiji u rješavanju slučaja tzv. Silovatelja sa željeznice (*Railway Rapists*) – Johna Duffyja i Davida Mulchayja.²¹ Uz to Canter je zaslužan i za formuliranje tzv. paradigme *A-to-C*, temeljem koje postoji inherentna veza između djelovanja (*actions*) na mjestu zločina (A) i karakteristika (*characteristics*) počinitelja (C).²² Canter je svoje profiliranje oblikovao u tzv. istražnu psihologiju (engl. *Investigative Psychology*), kao posebnu

---

¹⁸ Risinger, Michael D.; Loop, Jeffrey L., "Three Card Monte, Monty Hall, Modus Operandi and 'Offender Profiling': Some Lessons on Modern Cognitive Science for the Law of Evidence", *Cardozo Law Review* 24 (195), 2002, str. 193-285.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Levy, Janey, *Careers in Criminal Profiling*, Rosen, New York, NY, 2008, str. 31-36.

²¹ Egger, Steven A., "Psychological Profiling", *Journal of Contemporary Criminal Justice* 15 (3), 1999, str. 242-261.

²² Canter, David; Youngs, Donna, "Beyond 'Offender Profiling': The Need for an Investigative Psychology", u: Carson, David, Bull, Ray (ur.), *Handbook of Psychology in Legal Contexts*, John Wiley & Sons, Ltd., Chishester, 2003, str. 171-207.

disciplinu koju zagovara od 1993. godine, a smatra se i „ocem“ geografskog profiliranja.²³ Tijekom 90-ih godina američki profiler Brent Turvey je temeljem rane metodologije Tetena i Mullanyja razvio metodu analize bihevioralnih dokaza (engl. *Behavioral Evidence Analysis*, BEA).²⁴

O razvoju suvremenog profiliranja Doležal i Slaviček govore kako se radi o vrlo heterogenom i šarolikom području, koje se sastoji od „profesionalaca i neprofesionalaca s vrlo raznolikom srodnom i nesrodnom pozadinom“.²⁵ U sklopu Međunarodne udruge forenzičkih kriminologa od 1999. godine djeluje i Akademija za bihevioralno profiliranje, prva međunarodna institucija posvećena tehnici kriminalnog profiliranja i njezinu unaprjeđenju.²⁶ Suvremene tendencije u profiliranju teže formiranju znanstvenog pristupa u toj metodi, odnosno znanstvene evaluacije dosad učinjenog posla i formuliranju mjerljivih i provjerljivih pravila koja bi kriminalno profiliranje približila suvremenim znanstvenim standardima, pri čemu je jedan od glavnih zagovaratelja tog pristupa ranije spomenuti David Canter.

2. METODOLOGIJA KRIMINALNOG PROFILIRANJA

2.1. Opće napomene

Kada govorimo o metodologiji kriminalnog profiliranja, zapravo upadamo u zanimljiv paradoks jer govorimo o metodologiji jedne metode. U uvodnom dijelu rada već je bilo riječi o prirodi i sistematizaciji kriminalnog profiliranja, dok ćemo na ovom mjestu još samo jednom napomenuti da je, uz to što je samostalna istraživačka metoda, ujedno i krunska istraživačka metoda kriminalne psihologije.²⁷

Kriminalna psihologija kao krovna znanstvena disciplina koja proučava psihološke aspekte kriminaliteta ima svoju zasebnu metodologiju, dio koje je i kriminalno profiliranje; tu govorimo o metodologiji opće psihologije, koju usvaja i kriminalna psihologija (među kojima su, u ovom kontekstu, posebno važne analiza slučaja i intervju), ali i o specijaliziranoj metodologiji, koja uk-

---

²³ Doležal, Dalibor; Slaviček, Irena, „Kriminalističko profiliranje“, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* vol. 48, br. 2, 2012, str. 157.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Bartol, Curt R., Bartol, Anne M., *Introduction to Forensic Psychology*, SAGE, New York, NY, 2004, str. 72.

ljučuje različite pristupe, poput psihološkog skiciranja,²⁸ psihološke autopsije,²⁹ geografskog profiliranja (ili mapiranja)³⁰ i kriminalnog profiliranja.

Međutim o čemu onda govorimo kada govorimo o metodologiji kriminalnog profiliranja? Tu zapravo govorimo o skupu postupaka koji se koriste kako bi se realizirao metodološki cilj kriminalnog profiliranja, a to je izrada profila (ne)poznatog počinitelja.

U suvremenom profiliranju postoje tri temeljna pristupa – kriminalističko-istraživački (*criminal investigative approach*), klinički (*clinical practitioner approach*) i znanstveno-statistički (*scientific statistical approach*). Kratko ćemo analizirati svaki od njih.

- Kriminalističko-istražiteljski pristup (*Criminal investigative approach*) kriminalnom profiliranju temelji se na tzv. „FBI-evoj metodi profiliranja“, koja se razvila kroz godine djelovanja BAU-a. Taj pristup koriste policije i druge istražiteljske institucije, a u tom je kontekstu kriminalno profiliranje zapravo metoda kriminalistike; profiler je zadužen pomoći policiji i istražiteljima u rješavanju slučaja, objašnjavanju djelovanja i psihologije počinitelja te analizi mjesta zločina, pri čemu je njegovo djelovanje istovremeno i analitičko, i kriminalističko, i preventivno.³¹ FBI-eva metoda dijeli profiliranje na šest faza – ulazne informacije, modeli odlučivanja, procjena zločina, kriminalno profiliranje, istraga, aprehenzija – i ona je danas najčešće korišten metodološki slijed kada je u pitanju korištenje profiliranja u kriminalističke svrhe.
- Klinički pristup (*Clinical practitioner approach*) bazira se na konceptu da je svaki slučaj jedinstven i da mu treba pristupiti prateći tek osnovne crte izrade profila, ali bez ikakva šabloniziranja. S obzirom na to da se zalaže za ovako unikatno gledište svakog slučaja, klinički je pristup izrazito individualiziran te je, sukladno tome, više analitičko-teoretski nego praktični.³²
- Znanstveno-statistički pristup (*Scientific statistical approach*) bazira se, kako mu i sam naziv govori, na sustavnom statističko-komparativnom modelu profiliranja, pri čemu se profili počinitelja izrađuju usporedbom dostupnih statističkih podataka i modela.³³ U osnovi ovog pristupa stoji formuliranje tzv. tipologija počinitelja, koje predstavljaju neke zajednič-

---

²⁸ Cf. *ibid.*, str. 69-70.

²⁹ Cf. *ibid.*, str. 78-80.

³⁰ Cf. *ibid.*, str. 80-81.

³¹ Vettor, Shannon; Woodhams, Jessica; Beech, Anthony, “Offender Profiling: A review and critique of the approaches and major assumptions”, *Journal of Current Issues in Crime, Law and Law Enforcement* 6(4), 2013, str. 353-387.

³² *Ibid.*

³³ *Ibid.*

ke odlike svojstvene svim počiniteljima istih kaznenih djela. Osnovni je problem ovog pristupa u činjenici da on nužno ovisi o već postojećim, prikupljenim podacima jer je bez njih, zapravo, neupotrebljiv; posljedica ovog pristupa jest izrada statističkih profila, koji, kako se pokazalo u konkretnim slučajevima (posebice kod serijskih ubojica), nisu ni pretjerano točni ni pretjerano primjenjivi.³⁴

Na ovom mjestu uputno je istaknuti kako kriminalističko-klinički model profiliranja smatramo najispravnijim mogućim pristupom ovoj tehnici. Naime statistički su se modeli kod analize i pokušaja šabloniziranja ovakvih ekstreme ljudske psihe pokazali vrlo nepouzdanima i nisu uspjeli ponuditi prihvatljivo rješenje, odnosno prihvatljiv statistički profil, kako navodi i Derenčinović (vidi bilj. 34). S druge strane koliko god se kriminalistički i klinički modeli temeljili na deduktivno-intuitivnom, odnosno individualnom pristupu, njihova je točnost u idealnim uvjetima, vjerujemo, ipak vjerojatniji ishod s obzirom na to da se temelje na stvarno postojećim činjenicama, koje su prisutne u konkretnom slučaju. Naš glavni problem sa znanstveno-statističkim pristupom leži u tome što su nam kriminologija i druge povezane znanosti pokazale kako je gotovo nemoguće izraditi sveobuhvatnu, općeprimjenjivu kategorizaciju tako kompleksnih psiholoških fenomena, a sve eventualne sličnosti samo su uputne i služe kao putokazi pri rješavanju konkretnog slučaja, ali, kako je povijest pokazala, ne mogu se primijeniti kao opće pravilo. Autor, naravno, nije izoliran u svome mišljenju, pa tako o potrebi nadvladavanja klasične statističke tipologije prilikom profiliranja govori i David Canter, navodeći kako suvremena psihologija poznaje mnogo slojevitije i individualno preciznije tehnike od klasične statističke tipologije.³⁵ Canter je inače oštar kritičar čisto intuitivnog pristupa profiliranju te se zalaže za znanstveno utemeljeno i provjerljivo profiliranje, zbog čega je njegov stav o odbacivanju statističke tipologije posebno važan; on se zalaže za pronalaženje tzv. potpisa (*signature*), odnosno onoga što on naziva bihevioralnom zasićenošću (*behavioural salience*), što je zapravo individualizirana emanacija općih obilježja kriminaliteta (tipologija) prisutnih u konkretnom slučaju, kod konkretnog počinitelja, preko koje se može konstruirati njegov profil.³⁶ Upravo je to sukob prva dva pristupa (posebice kliničkog) i zato smatramo kako se tu radi o najispravnijem pristupu.

Samo profiliranje može se izvoditi *ex-ante* ili *ex-post*, ovisno o tome kako se pristupa slučaju.³⁷ *Ex-ante* profiliranje provodi se prije nego što je počinitelj poznat, najčešće u tijeku rješavanja konkretnog slučaja; tada se za nepozna-

---

³⁴ Derenčinović, Getoš, *op. cit.* (bilj. 1), str. 54

³⁵ Canter, Youngs, *op. cit.* (bilj. 22), str. 191-194.

³⁶ *Cf. ibid.*, str. 194-195, 200-201.

³⁷ Kaufmann, Mareile, *Ethnic Profiling and Counter-terrorism: Examples of European Practice and Possible Repercussions*, LIT Verlag, Münster, 2010, str. 16-17.

tog počinitelja često koristi termin *unsub* (skraćeno od *unknown subject*; kod nas „nepoznati počinitelj“ ili NN), pri čemu se činjenična prezentacija samog zločina (*modus operandi*, okolnosti zločina, mjesto, vrijeme itd.) koristi kao polazišna točka za analiziranje i izradu profila počinitelja. Kriminalistički i klinički pristup jedini su primjenjivi kod profiliranja *ex-ante*. S druge strane profiliranje *ex-post* jest profiliranje već poznatog počinitelja zločina; ono se, osim radi dobivanja vrijednih spoznaja, može koristiti i u preventivne svrhe jer se spoznaje takva profiliranja mogu koristiti u specijalno i generalno preventivne svrhe.

Ovime završavamo opće napomene vezane uz metodologiju kriminalnog profiliranja, u sklopu kojih smo objasnili sam odabir terminologije, ali i osnovne pristupe profiliranju. U sljedećem dijelu rada pozabavit ćemo se detaljnije elementima profiliranja sukladno najprihvaćenijoj, FBI-evoj metodi profiliranja, te nekim specifičnostima važnima za samu izradu profila.

2.2. Stadiji kriminalnog profiliranja

Kako je FBI-eva metoda profiliranja danas postala sukus svakog kriminalističkog, a u jednoj mjeri i kliničkog profiliranja, odlučili smo se ukratko prezentirati njezine osnovne stadije i neke posebnosti specifične upravo za kriminalno profiliranje, kojih nema u drugim metodama (kriminalne) psihologije ili kriminalistike.

Kao što smo rekli u ranijem dijelu rada, FBI-eva metoda dijeli se na šest temeljnih etapa kroz koje se provodi profiliranje.³⁸ Prva je etapa prikupljanje ulaznih informacija (engl. *Profiling inputs*), koja se, kako i sam naziv govori, sastoji od prikupljanja inicijalnih podataka o slučaju, koji će se poslije koristiti pri izradi profila; iako je ta etapa načelno praktičnija kada je u pitanju tzv. *unsub*, jer poznavanje identiteta počinitelja remeti objektivnost izrade profila, moguća je i u profiliranju *ex-post*, mada uz određene mjere opreza. U ovoj se fazi prikupljaju informacije o načinu počinjenja zločina (*modus operandi*, oružje, izgled mjesta zločina...), odnosu počinitelja prema zločinu (intervencije na mjestu zločina, odnos prema žrtvi) te ponašanju počinitelja nakon počinjenja zločina. Lea Winerman ovoj etapi pridodaje i pokušaj povezivanja aktualnog slučaja s prethodnim, sličnim slučajevima s ciljem utvrđivanja eventualne serije zločina,³⁹ međutim tu ne postoji konsenzus među profilerima.

---

³⁸ Douglas, John E.; Ressler, Robert K.; Burgess, Ann W.; Hartman, Carol R., “Criminal Profiling from Crime Scene Analysis”, *Behavioral Sciences & the Law* vol. 4, br. 4, 1986, str. 407.

³⁹ Winerman, Lea, “Criminal Profiling: The Reality Behind the Myth”, *Monitor on Psychology*, vol. 35/7, 2004, str. 66.

Prikupljeni se podaci sistematiziraju u drugoj etapi, u kojoj dolazi do odabira prikladnih modela odlučivanja (engl. *Decision process models*), pomoću kojih se odabire najbolji pristup u profiliranju. Ovo je analitička faza, mada još uvijek samo u taktičkom smislu, jer se samo odabire način pristupa profiliranju, dok se samo profiliranje još uvijek ne odrađuje. Isto je i s trećom etapom, odnosno procjenom zločina (engl. *Crime assesment*), do koje dolazi do daljnje analize samog zločina, ali na način da se on pokušava rekonstruirati i na taj način potpuno osvijestiti; osvješćivanjem zločina profiler može odrediti radi li se o organiziranom, neorganiziranom ili mješovitom zločinu (vidi *infra*).

Kriminalno profiliranje (engl. *Criminal profiling*) dolazi kao četvrta etapa u cjelokupnom modelu, a predstavlja sintezu spoznaja iz prve tri faze. Koristeći dostupne činjenice, uvide i zaključke, profiler izrađuje psihološki profil počinitelja kaznenog djela, koji onda istražiteljima koristi pri pronalasku nepoznatog počinitelja. Profiler temeljem činjenica može „konstruirati“ dob, mjesto stanovanja, navike, dijelove biografije i osnovne karakterne crte počinitelja, što može biti dovoljno da netko prepozna osobu koja odgovara tim parametrima.⁴⁰ Profiler nikada neće precizno identificirati počinitelja imenom i prezimenom jer bi to bilo nemoguće, ali može dati dovoljno informacija istražiteljima da povežu odlike zločina i profila s konkretnom osobom ili osobama. Profil se aktivno koristi u istrazi (engl. *Investigation*), koja je ujedno i peta etapa cjelokupnog procesa, a nakon što ona bude završena, odnosno nakon što cijeli slučaj bude zatvoren, dolazimo do posljednje etape, odnosno vrednovanja ili aprehenzije (engl. *Apprehension*), koja se sastoji u naknadnoj evaluaciji samog profila i njegove točnosti.

Iako je ovo preporučeni redoslijed postupanja prema FBI-evu modelu, činjenica je da ga se profileri rijetko u potpunosti drže; profiliranje je dinamičan i aktivan proces, koji zahtijeva konstantnu spremnost profiler na prilagođavanje okolnostima samog slučaja. Stoga taj redoslijed jest uputan, ali nije nipošto nešto čega se profileri striktno drže.

2.2.1. Specifični elementi profiliranja

U ovom dijelu rada obradit ćemo tri specijalizirana fenomena koji su karakteristični upravo za kriminalno profiliranje kao takvo, a izrazito su važni kako za sam proces profiliranja, tako i za interpretaciju činjenica, odnosno izradu profila. U pitanju su klasifikacija zločina i mjesta zločina, faktori rizika i posebni fenomeni prisutni na mjestu zločina.

---

⁴⁰ White, John H.; Lester, David; Gentile, Matthew; Rosenbleeth, Juliana, “The Utilization of Forensic Science and Criminal Profiling for Capturing Serial Killers“, *Forensic Science International* 209 (2011), str. 164.

Kada govorimo o klasifikaciji zločina i mjesta zločina, govorimo o već spomenutoj trodiobi na organizirane, neorganizirane i mješovite zločine.⁴¹ Tu je tipologiju razvio upravo BAU tijekom 80-ih godina (konkretnije, Douglas i Ressler),⁴² a uvelike se koristi i danas (iako postoje prijedlozi njezine revizije jer se u određenom smislu smatra zastarjelom).⁴³ Organizirano mjesto zločina (engl. *Organized crime scene*) jest ono koje implicira postojanje predumišljaja i pomnog planiranja; kod takvih mjesta zločina počinitelj ima potpunu kontrolu nad događajima i sam diktira tempo zločina. Mjesto zločina tako izgleda upravo onako kako je počinitelj želio. Neorganizirano mjesto zločina (engl. *Disorganized crime scene*) implicira drugu krajnost u odnosu na prethodnu vrstu, odnosno načelni izostanak planiranja, impulzivno djelovanje i kaotičan pristup zločinu. Počinitelj ovdje često ili nema nikakvih ideja o tijeku samog zločina, tako da se i on sam suočava s nepredviđenim situacijama, ili pak djeluje *ad hoc* i čini zločin zato što mu se ukazala prilika. Mješovito mjesto zločina (engl. *Mixed crime scene*) predstavlja kombinaciju dvaju temeljnih tipova, a najčešće indicira da se počinitelj suočio s nepredviđenim okolnostima tijekom planiranog načina izvršenja te je morao improvizirati kako bi ostvario konačni cilj. Iako se ova tipologija inicijalno referirala samo na mjesto zločina kao takvo, njezina je važnost za profiliranje nemjerljiva jer upravo način „uređivanja“ mjesta zločina indicira psihi samog počinitelja te pomaže u izradi profila; mjesto je zločina dakle u tipološkom smislu refleksija počiniteljeve psihe te govori mnogo više o njemu nego što bi on htio. Tako primjerice Teda Bundyja (uz poneke iznimke koje se odnose na njegova posljednja ubojstva na Floridi), Garyja Ridgwaya (zloglasnog Ubojicu s rijeke Green) ili Bostonskog davitelja (za kojeg se vjeruje da je bio Albert DeSalvo, međutim postoje i teorije o tome da je više osoba počinilo navedena ubojstva) možemo smatrati organiziranim počiniteljima jer su njihovi zločini izvedeni uz pomno planiranje i uz visok stupanj kontrole; organiziranim počiniteljima može se smatrati i banda koju je predvodio Brian Reader, a koja je 2015. godine senzacionalno opljačkala sef u londonskoj ulici Hatton Garden i ukrala oko 200,000,000 funta. Klasičnim primjerima neorganiziranog počinitelja mogu se smatrati Jeffrey Dahmer i Ed Gein, dok se Jack Trbosjek, iako primarno prezentira odlike organiziranog počinitelja, može, zbog nekih elemenata svoje serije, interpretirati kao mješoviti tip počinitelja. Zločini i *modus operandi* svakog pojedinog od navedenih zločinaca imaju jasne implikacije na njihove psihologije, a kada se retrospektivnom studijom slučaja analiziraju navedeni primjeri, može se vidjeti kako psihička konstitucija svakog od njih uvelike odgovara tipologiji mjesta zločina; zanimljivost vezana uz tu tipologiju jest i činjenica da su organizirani počini-

---

⁴¹ Bartol, Bartol, *op. cit.* (bilj. 27), str. 76-78.

⁴² “Dangerous Minds”, *The New Yorker*, 4. studenog 2007.

⁴³ Doležal, Slaviček, *loc. cit.*

telji načelno prezentirali viši IQ od neorganiziranih (od 94,7 do 99,2 u odnosu na prosječnih 92,8).⁴⁴

Faktori rizika jedan su od zanimljivijih elemenata profiliranja utoliko što omogućuju preventivno djelovanje i predviđanje budućeg ponašanja počinitelja; to su dakle preliminarne informacije o počiniteljevoj ličnosti, koje profile-ru omogućavaju da predvidi njegovo daljnje ponašanje i reakcije, a temeljene su na dostupnim činjenicama slučaja.⁴⁵ Dije-jele se na dinamičke faktore rizika, koji su promjenjivi s vremenom (poput stavova i razmišljanja) i dalje se dijele na stabilne (mijenjaju se rijetko i kroz duži vremenski period) i akutne (mije-njaju se često, bez posebnog pravila i u kraćem vremenskom periodu, moguće i višestruko), te na statičke faktore rizika, koji su biološki determinirani te su, kao takvi, nepromjenjivi (rasa, dob, podrijetlo, obiteljska povijest).

Posljednji specijalizirani element ponovo se odnosi na mjesto zločina, mada se ovdje ne radi o temeljnoj tipologiji, već o specifičnom djelovanju počinitelja *post delictum*, koje predstavlja intervenciju u „prirodno stanje“ mjesta zločina; tu govorimo o poništavanju, trofejima i namještanju.⁴⁶

Kod poništavanja (*Undoing*) govorimo o situaciji kada počinitelj, zbog ovih ili onih razloga, „preuređuje“ mjesto zločina tako da ono izgleda kao da uopće nije počinjen zločin;⁴⁷ na primjeru hipotetskog ubojice koji ubije svoju žrtvu u njezinu stanu poništavanje možemo objasniti kao njegov pokušaj da namje-sti stan kakvim je bio prije njegova dolaska, kao i odnošenje žrtve u krevet i namještanje kao da spava. U suštini vidimo da se ovdje radi o tehnici neutrali-zacije ili anuliranja počinjenog zločina, a uzroci toga, ovisi o samom razlogu poništavanja, mogu biti otežavanje posla istražiteljima, osjećaj grižnje savjesti, samilost i slično, a konačni je cilj „poništiti zločin“, odnosno napraviti tako da izgleda kao da se nikakav zločin nije ni dogodio. Primjeri tog mehanizma mogu se naći kod dviju „fatalnih medicinskih sestara“ Christine Malèvre i Miyuki Ishikawe; prva je bila Francuskinja koja je sredinom i krajem 90-ih godina ubijala terminalno bolesne pacijente za koje se brinula te ih je usmrtila barem 30, a druga Japanka koja je sredinom i krajem 40-ih godina ubila više od 100 novorođene djece. Kao medicinske djelatnice, i Malèvre i Ishikawa iskoristile su svoja znanja i ostavljale mjesta zločina takvima kao da je smrt nastupila prirodnim putem.

Uzimanje trofeja (*Trophies*) praksa je uzimanja predmeta s mjesta zločina koji su pripadali žrtvi ili su na drugi način povezani sa samim zločinom.⁴⁸ Tu

⁴⁴ Aamodt, Mike G., “Serial Killer Statistics”, Sveučilište Radford/FGCU, 6. rujna 2014., str. 7.

⁴⁵ Bartol, Bartol, *op. cit.* (bilj. 27), str. 75-76.

⁴⁶ *Cf. ibid.*, str. 76-78.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

praksu treba razlikovati od prakse skrivanja oružja ili nekog drugog dokaza, odnosno sredstva počinjenja – dok se tu radi o čisto praktičnom postupku u kojem počinitelj ima za cilj prikriti svoju upletenost, a sami predmeti nemaju nikakvo simboličko-sentimentalno značenje, kod skupljanja trofeja radi se o uzimanju (najčešće intimnih) predmeta, koji načelno nemaju veze sa samim počinjenjem zločina. Primjerice ubojica koji uzme nož kojim je izbo žrtvu kako bi ga se poslije riješio nije uzeo trofej, ali ukoliko isti taj ubojica uzme primjerice keramičku figuricu koju je žrtva imala u svom stanu, onda on jest uzeo trofej. Razlozi uzimanja trofeja mogu biti raznovrsni, od nastavka simboličke kontrole nad žrtvom i zločinom pa do jednostavnog posjedovanja uspomene, ali koji god razlog uzimanja trofeja bio, neosporno je da se radi o svojevrsnoj subjektivnoj fetišizaciji samog zločina, kojom mu počinitelj pridodaje još izraženiji, simbolički smisao. Jedan od najpoznatijih „kolekcionara“ bio je Jeffrey Dahmer, koji je čuvao dijelove tijela svojih žrtava (čak je imao i piramidu od njihovih lubanja) te fotografije svojih žrtava u različitim fazama njihova umiranja.

Konačno, namještanje (*Staging*) posljednja je specifičnost koju ćemo obraditi u sklopu ovog dijela rada te ćemo njom zaključiti analizu osnovne metodologije kriminalnog profiliranja. Kod namještanja imamo situaciju da počinitelj (ili treća osoba) namjerno intervenira na mjestu zločina te vrši određene promjene na njemu prije dolaska istražitelja.⁴⁹ Namještanje se najčešće radi kako bi se prikrili određeni elementi ili pak sam zločin (npr. kod slučajnog ubojstva tokom sporazumnog sadomazohističkog seksualnog odnosa mjesto zločina može se namjestiti tako da izgleda kao da je smrt nastupila prirodnim putem) kako bi se policija navela na krivi trag, ali moguće su i situacije da se namještanjem nastoje zaštititi indirektno žrtve samog zločina, poput članova obitelji ili bliskih prijatelja. Primjer za to jest ruski serijski ubojica Aleksandar Pičuškin, koji je svoje žrtve, nakon što bi ih ubio na jednoj lokaciji, premještao i namještao diljem Bitcevkog parka u Moskvi, stvarajući tako svoje idealne „scenografije“ povezane s njegovom fiksacijom da ubije onoliko ljudi koliko ima ploča na šahovskom polju.

3. TREBA LI NAM KRIMINALNO PROFILIRANJE?

Kao i svaka istražna metoda, kriminalno profiliranje ima svoje pobornike, ali i kritičare, koji su, baš kada je u pitanju profiliranje, nerijetko bili izrazito oštri. U ovom dijelu prikazat ćemo neke od provedenih studija o točnosti i korisnosti profiliranja, kao i osvrt na njegovu primjenu (ili primjenjivost), a sve kako bismo odgovorili na pitanje treba li nam uopće kriminalno profiliranje kao metoda.

---

⁴⁹ *Ibid.*

Analizirajući provedena istraživanja i kritike upućene kriminalnom profiliranju, možemo zaključiti kako su osnovni prigovori toj tehnici da je ona, kao prvo, pseudoznanstvena i neprovjerljiva te, kao drugo, da ne zahtijeva nikakvu posebnu izobrazbu ili vještine, odnosno da se njome mogu baviti i laici. Analizirat ćemo navedene prigovore.

Malcolm Gladwell u svojem je članku za časopis *The New Yorker* usporedio kriminalno profiliranje s astrologijom (vidi bilj. 30), dok su Snook *et al.* u svojoj studiji iz 2007. godine zaključili kako kriminalna psihologija ima odlike pseudoznanosti.⁵⁰ Studija koju su 2002. godine proveli Alison *et al.* fokusirala se na Canterovu paradigmu *A-to-C* (vidi *supra*) i zaključila kako ne postoje nikakvi jasni i znanstveno mjerljivi dokazi o povezanosti elementa A s elementom C upozoravajući zaključno kako profiliranju u istrazi treba pristupati s oprezom te izbjegavati njegovo korištenje na sudu;⁵¹ ironija te studije, koja Canteru predbacuje neznanstvenost, leži u činjenici da upravo Canter, koji je danas jedan od nesumnjivo najvećih živućih stručnjaka na polju kriminalne psihologije, smatra kako je potrebna reforma profiliranja kako bi ono postalo znanstvenije te čak predlaže model istražne psihologije (*investigative psychology*), koja bi, koristeći se upravo paradigmom *A-to-C* kao svojom metodom, bila temeljena na doprinosima stručnjaka (znanstvenika) procesu istraživanja zločina.⁵² Kritike metodoloških pristupa profiliranja iznosili su i Snook *et al.* (2008)⁵³ te Chifflet⁵⁴ ističući kako je profiliranje temeljeno na teoretskim postavkama koje je psihologija odbacila još 60-ih godina.

Druga skupina kritika tiče se stručnosti samih profilerera, odnosno pitanja može li svatko biti profiler. Nekoliko autora istaknulo je da su profileri generalno neskloni sudjelovati u studijama o točnosti samog profiliranja (vidi bilj. 37, 40 i 41), međutim određene su studije ipak provedene. Studija što su 2003. godine proveli Alison *et al.* s dvije grupe policajaca pokazala je da su policajci skloni ocijeniti dva različita profila, jedan od kojih je bio potpuno fabriciran, podjednako točnima u odnosu na njihovo poklapanje sa stvarnim počinite-

---

⁵⁰ Snook, Brent; Eastwood, Joseph; Gendreau, Paul; Goggin, Claire; Cullen, Richard M., "Taking Stock of Criminal Profiling", *Criminal Justice and Behavior* 34(4), 2007, str. 437-453.

⁵¹ Alison, Laurence; Bennell, Craig; Mokros, Andreas; Ormerod, David, "The Personality Paradox in Offender Profiling: A Theoretical Review of the Processes Involved in Deriving Background Characteristics from Crime Scene Actions", *Psychology, Public Policy and Law* 8 (1), 2002, str. 115-135.

⁵² Canter; Youngs, *loc. cit.*

⁵³ Snook, Brent; Cullen, Richard M.; Bennell, Craig; Taylor, Paul J.; Gendreau, Paul, "The Criminal Profiling Illusion", *Criminal Justice and Behavior* 35 (10), 2008, str. 1257-1276.

⁵⁴ Chifflet, Pascale, "Questioning the Validity of Criminal Profiling: An Evidence-Based Approach", *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 48 (2), 2014, str. 235-255.

ljem.⁵⁵ Uz to rezultati dva istraživanja, jednog iz 1990. godine⁵⁶ i drugog iz 2000. godine,⁵⁷ pokazali su kako profileri ne izrađuju ništa točnije (1990.) ili tek neznatno točnije (2000.) profile od potpunih laika, iako u potonjoj studiji autori ističu da je „bilo dokaza da se profileri ističu u usporedbi s neprofilerima barem u određenom smislu“.⁵⁸ Ta je studija značajna jer je i utvrdila kako socijalni stereotipi, na kojima mnogi laici baziraju svoje profile, ne dovode do preciznih profila (tu je utvrđeno i kako su vidovnjaci, koji su često konzultirani od strane policije, čak i u Hrvatskoj, jedini bili lošiji u svojim profilima u odnosu na skupinu koja je profile radila isključivo preko stereotipa) te kako su, uzimajući u obzir brojke iz Pinizzottove studije iz 1990. godine (vidi bilj. 56), profileri, koji svoj rad ne temelje na stereotipima, u pravilu precizniji u svojim profilima (zajedno sa studentima).⁵⁹

Kritike kriminalnog profiliranja uglavnom idu u smjeru njegove empirijske neprovjerljivosti (ili neprovjerenosti?) te činjenice da ne udovoljava standardima znanstvene metode, odnosno da ne postoje jasno definirani znanstveni načini njegova provođenja. Cijela se problematika često svodi na dva osnovna pitanja, a to su točnost i korisnost. U vezi s pitanjem točnosti ranije su navedene neke studije koje su pokazale upitnu ili pak neznatno pozitivnu točnost kriminalnog profiliranja, međutim upravo je Alison u svojim studijama zaključio kako je vrlo teško determinirati faktičnu točnost profila jer oni često sadrže seriju podataka, među kojima su se ispitanici u studijama uglavnom fokusirali na one podatke koji su bili ispravni, dok su one pogrešne jednostavno zemarili;⁶⁰ takvi studijski zaključci zapravo potvrđuju tezu da je profiliranje kao takvo vrlo teško empirijski provjerljivo, što ne mora nužno značiti kako je ono i nekorisno. Studije korisnosti polazile su od pitanja je li profiliranje, čak i da jest točno, korisno u istražnom procesu i pomaže li u otkrivanju i sankcioniranju počinitelja djela. Ovdje treba ponovno naglasiti kako profiler neće i ne može dati konkretno ime i prezime počinitelja kaznenog djela, to je jednostavno nemoguće, već je cilj profiliranja izrada psihološke skice potencijalnog počinitelja djela, koja se onda u daljnjoj istražnoj obradi spaja, ako je točna, s potencijalnim sumnjivcima. Sredinom 80-ih godina FBI, odnosno BAU, ana-

---

⁵⁵ Alison, Laurence; Smith, Matthew D.; Morgan, Keith, “Interpreting the Accuracy of Offender Profiles”, *Psychology, Crime & Law* 9 (2), 2003, str. 185-195.

⁵⁶ Pinizzotto, Anthony J.; Finkel, Norman J., “Criminal Personality Profiling: An Outcome and Process Study”, *Law and Human Behavior* 14 (3), 1990, str. 215-233.

⁵⁷ Kocsis, Richard N.; Irwin, Harvey J.; Hayes, Andrew F.; Nunn, Ronald, “Expertise in Psychological Profiling: A Comparative Assessment”, *Journal of Interpersonal Violence* 15 (3), 2000, str. 311-331.

⁵⁸ Cf. *ibid.*, str. 323.

⁵⁹ Cf. *ibid.*, str. 323-324.

⁶⁰ Steffoff, Rebecca, *Criminal Profiling*, Marshall Cavendish Corporation, New York, NY, 2011, str. 62.

lizirao je 192 slučaja u kojima je korišteno profiliranje, pri čemu je utvrđeno da je 88 od njih riješeno (46 %), dok je profiliranje pomoglo u identifikaciji počinitelja u tek 15 slučajeva, odnosno u ukupno 17 % slučajeva.^{61,62} U preostala 104 neriješena slučaja profil je i dalje bio korisno istražno sredstvo, koje je znatno pomagalo istražiteljima.⁶³ S druge strane sami policajci i istražitelji skloni su gotovo bezrezervno vjerovati FBI-evim profilima – studija iz 1990. godine otkrila je kako je više od 77 % profila smatrano izrazito korisnima.⁶⁴ Međutim unatoč svim navedenim brojkama autori su globalno složni kako je broj stvarnih i uvjerljivih istraživanja točnosti i korisnosti kriminalnog profiliranja još uvijek premalen, pri čemu kao važne razloge svakako treba istaknuti brojne probleme oko kvantifikacije i empirijske provjere tih dvaju elemenata, a koji u znanstvenoj zajednici postoje i danas.⁶⁵

Iako su znanstvene kritike jasno argumentirane te doista ne možemo reći da postoje mjerljivi dokazi u korist profiliranja, činjenica je da je primjena profiliranja od 70-ih godina unatoč kritikama u konstantnom porastu⁶⁶ i da je ono danas postalo „alat modernog kriminalističkog istraživanja“.⁶⁷ Primjerice u Sjedinjenim Državama FBI-evi profileri u razdoblju od 1971. do 1981. godine sudjelovali su u rješavanju 192 slučaja; do 1986. godine taj se broj popeo već na 600 u samo jednoj godini(!), a do 1996. godine samo 12 profileri pri FBI-u je izrađivalo profile u oko 1000 slučajeva godišnje (vidi bilj. 40). Praksa porasta zabilježena je i u Ujedinjenom Kraljevstvu, a profiliranje je, među ostalim, korišteno i u drugim zemljama, kao što su Finska, Irska, Južnoafrička Republika, Kanada, Malezija, Nizozemska, Novi Zeland, Njemačka, Rusija, Švedska i Zimbabve (vidi bilj. 40). Uz to kriminalno profiliranje uživa veliku podršku i simpatije među stručnjacima (policija), ali i u javnosti, koja je zahvaljujući njegovoj popularizaciji u filmovima i televizijskim serijama (npr. *Criminal Minds*, *Wire in the Blood...*) imala priliku dobiti uvid u provođenje profiliranja.⁶⁸

⁶¹ Cf. *ibid.*, str. 66.

⁶² Slaviček i Doležal ovdje napominju kako se cjelokupni kontekst rada BAU-a i studije mora uzeti u obzir. Naime ovdje se radilo o 192 iznimno teška i po svim odlikama atipična slučaja, s obzirom na to da su samo takvi slučajevi završavali pred istražiteljima iz BAU-a, koji su svojim vidovima u slučaj mogli pomoći ondje gdje redovna istraga nije nudila rezultate. Vidi: Slaviček, Doležal, *op. cit.* (bilj. 23), str. 160.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ Steffoff, *op. cit.* (bilj. 60), str. 69.

⁶⁵ Slaviček, Doležal, *op. cit.* (bilj. 23), str. 160-161.

⁶⁶ Eastwood, Joseph; Cullen, Richard M.; Kavanagh, Jennifer; Snook, Brent, “A Review of the Validity of Criminal Profiling”, *Canadian Journal of Police and Security Services* 4, 2006, str. 118-124.

⁶⁷ Steffoff, *loc. cit.* (bilj. 64).

⁶⁸ Jackson, Craig; Wilson, David; Rana, Baljit Kaur, “The Usefulness of Criminal Profiling”, *Criminal Justice Matters* 84 (1), 2011, str. 6-7.

U konačnici, odgovor na pitanje treba li nam kriminalno profiliranje trebao bi biti pozitivan, s čime se slažu i domaći⁶⁹ i strani autori.⁷⁰ Čak i među autorima koji su kritični prema kriminalnom profiliranju kao metodi ili se zalažu za njegovu redefiniciju malo je onih koji ga doista nazivaju pseudoznanostu i potpuno neupotrebljivim. Potencijal je kriminalnog profiliranja enorman, međutim u suvremenom se društvu pojavljuje potreba da se ta metoda, koja je inicijalno bila primjenjivana od strane „istražiteljskih genija“ s dobrim uvidom u ljudsku psihu, ali s previše intuicije i premalo znanstvene utemeljenosti, jasnije definira i pretvori u znanstvenu (ili barem znanstveniju) metodu, koja će konkretnije pružati točnije i korisnije informacije. Trenutačno još nemamo adekvatnu metodu za provjeru točnosti i korisnosti kriminalnog profiliranja, ali činjenica da se ono sve češće koristi ide u prilog barem načelnoj korisnosti, a moguće i određenoj točnosti rezultata te metode, zbog čega smatramo kako je, uz holistički i interdisciplinarni pristup, moguće proizvesti metodu koja bi načelno pozitivan odgovor o njezinoj potrebnosti pretvorila u pozitivan odgovor o njezinoj nužnosti.

4. ZAKLJUČAK

U ovom smo radu donijeli tek kratak pregled metode kriminalnog profiliranja. To je samo jedan malen dio studija kriminalne psihologije koji se bavi profiliranjem kriminalaca, tako da se i ovaj rad može smatrati tek kratkom, uvodnom studijom, koja za cilj ima približiti domaćem čitatelju i znanstveniku jednu izrazito važnu i zanimljivu materiju, kojoj u domaćoj literaturi i znanosti nije posvećena gotovo nikakva pozornost.

Kako bismo kontekstualizirali položaj kriminalnog profiliranja u suvremenim znanostima koje se bave fenomenom kriminala, prikazali smo povijesni razvoj te metode, u sklopu kojega smo vidjeli kako su najraniji prethodnici profiliranja, u svojem rudimentarnom obliku, prisutni još u antici, dok o prvim modernim pokušajima govorimo na kraju XIX. stoljeća. Ipak, kriminalno je profiliranje izrazito mlada metoda, koja, može se reći, još nije došla do svojeg kreativnog zenita te se, pod utjecajem različitih pristupa, i dalje razvija i konstantno mijenja.

Metodološke postavke konstantno se revidiraju tako da ne možemo govoriti da je kriminalno profiliranje iz 70-ih godina jednako onome danas, mada određene osnovne karakteristike i metodološki pristupi još vrijede, kao što smo vidjeli iz osnovnog pregleda metodologije. Ovo je, jasno, tek bazični pre-

---

⁶⁹ Tako Slaviček i Doležal (str. 168), Deljković i Fazlić (str. 37-38) te Rašić, Kovačević i Žarković Palijan (str. 291).

⁷⁰ Tako Steffoff (str. 69), Canter i Youngs (str. 200-202) i drugi.

gled najosnovnijih tehnika, načela i metoda koje se primjenjuju prilikom profiliranja, koje je mnogo složenije i obuhvatnije, ali bi detaljnija razrada svih tih elemenata prelazila opseg ovoga rada.

U konačnici smo se osvrnuli na pitanje potrebnosti (ili nužnosti) samog profiliranja, pri čemu zaključujemo da, unatoč kvaliteti argumenata koji kritiziraju profiliranje kao metodu, ono i dalje uživa ne samo veliku popularnost nego i sve širu primjenu. Iako su stvarna točnost i korisnost profiliranja kao takvi empirijski teško provjerljivi, malobrojne studije daju nam okvirni uvid u te statističke pokazatelje, ali i glavne probleme koji prate suvremeno kriminalno profiliranje, pri čemu se iz njih mogu izvući pouke za rješavanje tih problema. Holističkim pristupom metodi i znanstvenim usustavljanjem njezinih postavaka kriminalno profiliranje može se iz trenutačno načelno korisne i sve šire primjenjivane metode pretvoriti u esencijalni istražiteljski alat, koji, uz kvalitetan kliničko-kriminalistički pristup i savjetodavnu ulogu znanstvenog pristupa, može postati jedno od ključnih sredstava u rješavanju složenih slučajeva.

Aneks I: Studija slučaja – JACK TRBOSJEK

Kako bismo zaključili ovaj rad na način koji bi bio zanimljiviji od čiste analize teorijskih načela, odlučili smo se u ovom aneksu dati kratak profil jednog od najpoznatijih slučajeva u povijesti kriminala – onog zloglasnog londonskog serijskog ubojice Jacka Trbosjeka. Nekoliko je razloga zašto smo odabrali baš Jacka Trbosjeka. Kao prvo, to je vjerojatno najpoznatiji neriješeni slučaj u povijesti moderne civilizacije, čiji je kulturološki, ali i znanstveni utjecaj gotovo nemjerljiv (u svijetu čak postoje i brojni ‘riperolozi’, znanstvenici koji su svoju karijeru posvetili proučavanju Trbosjekova slučaja). Uz to Trbosjekov je slučaj već mnogo puta analiziran i dokumentiran pa na taj način ova analiza posjeduje i element provjerljivosti (ili barem usporedivosti), odnosno postoje referentne točke na koje se čitatelj može osvrnuti kako bi usporedio validnost naših zaključaka. Nadalje, misterioznost i enigmatičnost cijeloga slučaja predstavlja i više nego zanimljiv izazov za profiliranje te, na koncu, radi se o slučaju koji je autoru ovoga teksta jako dobro poznat i blizak te koji je proučavao i istraživao više od deset godina, tako da je i taj subjektivni kriterij imao ulogu u odabiru slučaja za analizu.

Analizu ćemo provesti ukratko, bez pretjerano detaljnog obrađivanja svih elemenata, jer bi za to bio potreban zaseban rad, a ne jedan aneks. Nakon kratkog uvoda u poznate činjenice slijedit ćemo u radu iznesenu metodologiju te je dopuniti određenim elementima na mjestima na kojima to bude potrebno.

Činjenični opis slučaja⁷¹

Ubojstva koja se danas uglavnom pripisuju nepoznatom serijskom ubojici kojemu su mediji (temeljem pisma u kojemu je on sam koristio to ime) dali ime Jack Trbosjek (ili Jack Rasparač) dogodila su se u Whitechapelu, u londonskom East Endu, od kraja ljeta (31. kolovoza) do jeseni (9. studenog) 1888. godine.

U tom je razdoblju diljem Whitechapela pronađeno pet ubijenih prostitutki, koje se danas nazivaju „kanonskom petorkom“ (*Canonical Five*). Sva ubojstva odlikovala su se izrazitom brutalnošću, koja ne samo što je bila šokantna za tadašnji London nego je bila i neviđena u dotadašnjoj britanskoj kriminalnoj povijesti. Žrtve su brutalno ubijene nožem, uz znatna sakaćenja na tijelima, a nadimak Trbosjek (Rasparač) ubojica je dobio jer je rasparao utrobe svojih žrtava.

Prva žrtva bila je prostitutka Mary Ann Nichols, koja je ubijena u ranim jutarnjim satima 31. kolovoza 1888. godine. Njezino tijelo pronađeno je na cesti, nedaleko od lokalne bolnice, a nitko od lokalnih stanovnika nije rekao da je išta čuo ili vidio. Nicholsova je imala prerezan grkljan te znatne mutilacije abdomena, ali radilo se o relativno benignom slučaju u odnosu na kasnije žrtve.

Sljedeća žrtva Annie Chapman ubijena je 8. rujna 1888. godine, također u ranim jutarnjim satima, a pronađena je u stražnjem vrtu jedne od stambenih zgrada. Chapmanova je također imala prerezan grkljan i mutilacije abdomena, tako da je relativno brzo povezana s ubojstvom Mary Ann Nichols.

Elizabeth Stride i Catherine Eddowes obje su ubijene tijekom noći tzv. „dvostrukog događaja“ (*Double Event*) 30. rujna 1888. godine. Strideova je također pronađena na ulici, svježe ubijena (krv je još uvijek tekla iz tijela), prerezana grkljana, ali bez abdominalnih mutilacija. Tijelo Catherine Eddowes pronađeno je nedaleko od tijela Elizabeth Stride, ali na puno skrovitijem mjestu. Njezino je tijelo bilo brutalno osakaćeno (prerezan grkljan, deformirano i razrezano lice, teška sakaćenja abdomena, unutarnji su organi bili izvučeni) te je predstavljalo dotad najteži napad u Trbosjekovoj seriji. Iako postoje skepse oko toga da je Strideova bila Trbosjekova žrtva, razglednica nazvana „Saucy Jack“ povezala je ta dva ubojstva (nju je navodno poslao upravo Jack Trbosjek), tako da se danas smatra da je ubojica ometen dok je ubijao Strideovu te je krenuo u potragu za drugom žrtvom, nad kojom se dodatno uživio.

Posljednja kanonska žrtva iz serije jest Mary Jane Kelly, koja je ubijena 9. studenog 1888. godine u svome stanu, kao jedina od Trbosjekovih žrtava ubijena u zatvorenom prostoru. Njezino tijelo bilo je u potpunosti osakaćeno, do neprepoznatljivosti – koža oderana, unutarnji organi razbacani po stanu (neki nikada nisu ni pronađeni), krv je bila prisutna na svim površinama, tijelo potpuno rasporeno, komadi mesa kidani s udova – te je tako ostalo zabilježeno kao najbrutalnije ubojstvo u seriji i vrhunac eskalacije Trbosjekovih ubojstava. Prema većinskom konsenzusu, ubojstva su, iz nejasnih razloga, ovdje prestala.

---

⁷¹ Temeljni izvor za ovaj dio profila jest priručnik *Jack the Ripper: An Encyclopedia* Johna J. Eddlestonea, koji sadrži apsolutno sve nužne činjenične informacije o ubojstvima u Whitechapelu. Isto vrijedi za dio o potencijalnim počiniteljima.

Jack Trbosjek izazvao je veliku pozornost Scotland Yarda, koji se aktivno angažirao u rješavanju slučaja, iako se radilo o dijelu Londona kojim se policija inače nije aktivno bavila jer je nasilje, zbog loših životnih uvjeta, ondje bilo svakodnevnica. Brojna pisma odata su od strane navodnog ubojice, ali i brojnih imitatora i osoba željnih publiciteta, a danas se smatra kako su tri od njih autentična (spomenuta razglednica „Saucy Jack” te pisma “Dear Boss” i “From Hell”), s tim da se i tzv. „Openshawovo pismo” posljednjih godina uključuje među kanonska pisma.

Iako je policija provodila istrage za svako od ubojstava i čak imala potencijalne sumnjivce, nitko nikada nije uhićen i optužen za ta ubojstva, koja i danas ostaju misterij.

Psihološki profil⁷²

Jack Trbosjek danas se uglavnom navodi kao sinonim za serijskog ubojicu te on doista u mnogočemu utjelovljuje sve ono što smo vidjeli kod brojnih suvremenih serij-

---

⁷² Potencijalnom čitatelju možda će biti nejasno zašto ovaj dio rada nema nikakvih referenci i izvora, odnosno možda će pomisliti da je ovaj profil potpuno neutemeljen. Međutim, što se tiče činjeničnih elemenata koji su korišteni za izradu profila, referiramo na bilj. 71, u kojoj se navodi temeljni izvor za njih. Što se pak tiče samog profila, u uvodu u aneks rečeno je kako je ovaj slučaj odabran, među ostalim, i zbog toga što postoji već nekoliko profila Jacka Trbosjeka, koji se uvijek mogu koristiti kao referentne točke. Priručnik iz bilj. 71 sadrži neke profile, uključujući i onaj izvorni profil dr. Bonda te profil što ga je izradio David Canter, dok izvor naveden u popisu literature pod toč. 13 predstavlja pravi profil Jacka Trbosjeka izrađen od strane Johna Douglasa.

Prilikom izrade ovoga profila koristili smo metodologiju kako je izložena u osnovnom dijelu ovoga rada, oslanjajući se na činjenične podatke o zločinima i mjestu zločina, ali i na određene tipološke karakteristike. Po pitanju tipoloških karakteristika, iako jesmo bili kritični prema njima u samome radu, ne smatramo ipak da su one potpuno neupotrebive. One su name dobra polazišna točka za izradu profila jer se pomoću određenih tipoloških karakteristika mogu napraviti osnovne konture profila, ali i dalje vjerujemo kako se sam sukus profila može izraditi isključivo individualizacijom, sukladno tezi o nadilaženju tipologija i traženju potpisa, o kojoj govori i Canter (vidi supra). Profil se ne smije bazirati na tipološkim stereotipima i oni ne smiju tvoriti sukus profila, ali mogu biti dobra polazišna točka za njegovu izradu, tako i ovdje. Temeljem tih činjenica izradili smo, sukladno našim spoznajama o profiliranju, interpretaciji činjenica i nekim dostupnim komentarima na koje se referiramo, profil Jacka Trbosjeka. On nije ovdje da bi predstavio neko važno novo znanje, jer je jedan aneks u radu premalen za to, nego je tu kako bi dao pregled postupka i načina izrade profila, mada i dalje u jednoj skraćenoj mjeri u odnosu na punu analizu koja bi mogla biti izrađena, a kojoj ćemo možda pristupiti u nekom kasnijem trenutku. Dakle osnovni cilj ovoga profila jest autorski doprinos razumijevanju metode profiliranja te prikaz kako ta metoda i kako jedan profil izgledaju u praksi, u jednom sažetom i, vjerujemo, zanimljivom obliku.

U konačnici pitanje zašto ovaj dio rada nema direktnih referenci ima svoj jednostavan odgovor – profili se tako rade. Ako samo pogledamo cijelu seriju dostupnih dokumenata o profiliranju i profila na stranicama FBI-a (<https://vault.fbi.gov>), vidjet ćemo kako nijedna od njih ne sadrži konkretne reference zato što se profili uvijek rade autonomno od strane profilera

skih ubojica – tipiziranost žrtava, eskalaciju nasilja, potrebu za publicitetom, likovnije zbog neuspjeha istražitelja. Međutim kakva je osoba Trbosjek zapravo bio?

Ono što bez ikakve sumnje možemo zaključiti jest da je Jack Trbosjek bio muškarac. To potvrđuju i neke činjenične stvari (poput navodnih svjedoka, profesije žrtava i sl.), ali i sama psihologija zločina. Tolika količina nasilja svojstvena je, kako statistički, tako i psihološki, muškarcima, pri čemu ne želimo reći da žene nisu sposobne za takav zločin, ali ne postoji apsolutno nijedna činjenica koja upućuje na to. Primjenjujući tipološke spoznaje, možemo s visokom vjerojatnošću pretpostaviti i da se radilo o muškarcu u kasnim 20-im ili 30-im godinama; ovo izvlačimo ne samo iz općepoznatih statističkih podataka nego i iz činjenice da je malo vjerojatno da bi jedan mladić ili pak starac bio primamljiva meta za prostitutke iz Whitechapela, jer nesumnjivo je da je upravo to bila osnovna točka pomoću koje je Trbosjek prilazio žrtvama (što potvrđuje i činjenica da su neke od žrtava viđene u društvu muškaraca netom prije ubojstva, bilo kako pristaju na ponude za seksualni odnos bilo kako ih odbijaju).

O njegovoj psihi možemo zaključiti nekoliko stvari. Iako ga Jane Monckton-Smith naziva „arhetipskim silovateljem“⁷³ aludirajući na to da su njegovi zločini bili seksualno motivirani, ne možemo se složiti s takvim opisom iz nekoliko razloga. Kao prvo, nema nikakvih indicija da je postojao seksualni motiv kod Trbosjekovih ubojstava niti su na tijelima žrtava nađeni ikakvi tragovi seksualnog odnosa; vjerojatno je ubojica namamio žrtve nudeći im novac za seksualne usluge, a onda ih je ubio prije samoga čina. Osim činjenice da su njegove žrtve žene i seksualne radnice (što je vjerojatno posljedica slučaja, odnosno egzogenih okolnosti, a ne činjenice da je njega ubijanje prostitutki uzbuđivalo), ništa ne aludira na seksualni motiv. Vjerojatnija teza, koju afirmira i Douglas u svojem profilu,⁷⁴ jest da je ubojica kao dijete bio izložen ličnosti dominantne majke (česta pojava kod mizoginih serijskih ubojica) te submisivnog (ili možda čak i nepostojećeg) oca; majka je uz to vjerojatno bila i promiskuitetna, a moguće i sama prostitutka, što je kod ubojice u najranijoj mladosti razvilo ne samo odbojnost prema ženama i osjećaj manje vrijednosti nego i posebno gađenje prema prostitutkama kao fizičkom utjelovljenju njegove mržnje. Nadalje, čini se kako je osnovni motiv koji je stajao iza ovih ubojstava bilo

---

prema njegovoj interpretaciji činjenica. Za usporedbu vidjeti Douglasov i Canterov profil Jacka Trbosjeka, ali i primjer iz domaće literature, naveden u popisu literature pod toč. 32. Kolega Repišti u svom radu jasno navodi da je koristio javno dostupne informacije te ih kombinirao sa „spoznajama iz forenzičke lingvistike te forenzičke psihologije“, međutim cjelokupna je analiza bila njegov autorski doprinos. Na taj način izrađen je i ovaj profil, korištenjem javno dostupnih informacija o slučaju i spoznaja iz kriminalne psihologije i kriminalnog profiliranja (koje autor proučava gotovo deset godina); uz to nije zanemariva činjenica da profileri koje smo spominjali (Bond, Ressler, Douglas, Teten i dr.) nisu bili po struci ni psiholozi, ni psihijatri, već nerijetko uglavnom agenti FBI-a s različitim obrazovnim kvalifikacijama (npr. Teten je studirao biokemiju, Douglas je bio sociolog i kineziolog, Ressler je studirao kriminologiju), dok je jedino Thomas Bond bio liječnik, ali kirurg; svi su oni ostavili važan trag na polju kriminalne psihologije i kriminalnog profiliranja, tako da autor, koji se materijom bavi već duže vrijeme, vjeruje kako može dati skroman doprinos uvidu u ovu metodu.

⁷³ Monckton-Smith, Jane, *Relating Rape and Murder*, Palgrave Macmillan, London, 2010, str. 8.

⁷⁴ Douglas, John E., „Subject: Jack the Ripper“, NCAVC – Homicide, 6. srpnja 1988., str. 5.

nasilje, a ne seksualnost. Kao što smo rekli, nema nikakvih dokaza da je ubojica izvlačio seksualno uzbuđenje iz ovih ubojstava, već se zbog intenziteta sakaćenja i postupne eskalacije kako su ubojstva odmicala čini gotovo sigurnim da su ta ubojstva imala, iz ubojičine perspektive, vrlo osobnu komponentu te kako je kroz tako brutalna ubojstva on liječio svoje frustracije i nakupljeni bijes. On se na njima izživljavao izvlačeći iz toga određeno olakšanje, ali ne nužno i uzbuđenje. Često korištena teza da impotentni seksualni prijestupnici koriste različite predmete (posebno nož) kako bi penetrirali žrtvu i tako doživjeli uzbuđenje (predmet je zamjena za ukrućeno spolovilo) kod Jacka Trbosjeka naprosto nema uporišta jer spolni organi kod žrtava (izuzev Kellyjeve, ali ona je cijela mutilirana) nisu bili osakaćeni.

Viktimologija Trbosjekovih ubojstava govori nam dvije stvari – prvo, da je bio tipološki fiksiran (što je dodatno osnaženje teze o subjektivnom značaju ovih ubojstava za ubojicu, iako vjerojatno nije imao ništa konkretno protiv svake žrtve posebice) i, drugo, da je bio proračunat i inteligentan, ali da nije detaljno planirao svoja ubojstva. Ovu drugu stavku trebalo bi detaljnije pojasniti. Naime prostitutka u Whitechapelu 1888. godine bila je ne samo česta već i vrlo nezaštićena pojavnost; te su žene bile izložene konstantnom nasilju te su bile višestruko viktimizirane kroz različite aspekte. Ukratko – bile su izrazito lake i pogodne žrtve. Ubojica je, očigledno svjestan te činjenice (jer nije napadao druge žene, dakle nije bio izvan kontrole, birao je pogodne žrtve), namjerno birao upravo njih, što indicira ne samo proračunatost nego i inteligenciju – on nije postupao stihijski, on je nastupao vrlo svjesno znajući da na lak način može ostvariti svoj cilj. S druge strane nema dokaza da je detaljno planirao ubojstva. Nije se činilo da je pratio ili pomno (osobno) odabirao svoje žrtve, već da je bio fiksiran na profesiju (generalizirao je svaku seksualnu djelatnicu kao objekt svoje mržnje), a ne na konkretnu osobu. Vjerojatna je teza da je u noći ubojstva naprosto odabrao pogodnu žrtvu (što nije bilo teško jer je prostitutki bilo mnogo), a postoji mogućnost i da je (što je čak i sugerirano u nekim teorijama u različitim umjetničkim obradama ovog slučaja, poput Mooreova stripa *From Hell*) pokušavao vrbovati i druge žene tokom iste večeri, ali bez uspjeha.

S druge strane bio je nevjerojatno oprezan. Uživao je u samoći i birao je mjesta na kojima je znao ili vjerovao da neće biti otkriven *in flagranti*. Uz to djelovao je u ranim jutarnjim satima, kada je frekvencija prolaznika bila minimalna. Iako je do samoga kraja birao javna mjesta, radilo se o relativno skrovitim lokacijama na kojima je vjerojatnost otkrivanja bila minimalna; zbog svega navedenog možemo ga svrstati među serijske ubojice s predominantnom organiziranom strukturom djelovanja, s tim da je (vjerojatno prekinuto) ubojstvo Elizabeth Stride dokaz kako činjenice da nije pomno planirao svoja ubojstva tako i mješovitosti njegove kriminalne strukture. Ubojstvo posljednje žrtve Mary Jane Kelly u zatvorenom prostoru znakovito je jer je uslijedilo nakon kontroverznog „dvostrukog događaja“, ali i zato što se radilo o vrhuncu nasilja. To nam vjerojatno indicira da je ubojica, svjestan omaške koja mu se dogodila s Elizabeth Stride i Catherine Eddowes, želio biti siguran da neće biti otkriven, ali i da je posljednje ubojstvo ipak bilo najviše isplanirano u odnosu na ostala, jer onako pedantno, a opet manijakalno sakaćenje nije mogao neometano izvoditi na otvorenom.

O kakvoj se psihopatologiji radilo ovdje? Slučaj Teda Bundyja primjerice pokazao je svu složenost kriminalnopsihološke dijagnostike, iako su tu profileri imali posla

sa živom osobom, tako da nije neobično da rad s nepoznatim počiniteljem iz XIX. stoljeća stvara velike probleme. Ono što je izvjesno jest da je Jack Trbosjek patio od nekog poremećaja ličnosti, uz veliku vjerojatnost da se radilo o psihopatiji i/ili graničnom poremećaju. Naime iz analize njegovih zločina izgledno je da Jack Trbosjek manifestira odlike psihopata, što se ponajbolje vidi na posljednjem ubojstvu, gdje je vrlo precizno i vrlo smireno kroz duže vrijeme sakatio svoju žrtvu; takvo ponašanje, takva hladna kalkuliranost svojstvena je upravo psihopatima. S druge strane činjenica da je tako brutalno sakatio svoje žrtve, moguće u naletu kakve psihotično-manične epizode, indicira i eventualni komorbiditet s graničnim poremećajem ličnosti, za koji su tako bizarne epizode ipak karakterističnije. S druge strane eskalacija nasilja indicira postojanje nekog oblika psihoze, jer se ne čini kako je to nasilje bilo, kao takvo, eksperiment, već doista eskalacija koja je u njegovoj psihi bila nužna. Vrlo je vjerojatno da ubojica nije imao mogućnost kontrole. Pauze među ubojstvima sugeriraju da je pokušao ili barem da bi se potreba (napadaj) umanjila nakon izvršenog ubojstva, ali očito je nakon svakog ubojstva sljedeća epizoda bila još intenzivnija, što može objasniti i eskalaciju nasilja. Indikativno je u tom smislu i ubojstvo Catherine Eddowes, koje se dogodilo iste večeri kao i ono vjerojatno prekinuto ubojstvo Elizabeth Stride; naime otkriven ubojica se mogao (vjerojatno i trebao) povući i nestati, međutim on je učinio suprotno i u blizini prvog, svježe otkrivenog ubojstva pronašao drugu žrtvu, koju je osakatio kao nijednu prije, vjerojatno zato što drugačije nije ni mogao, zbog ranije spomenutog izostanka mogućnosti kontrole. Postavlja se pitanje bi li Elizabeth Stride doživjela jednako sakaćenje kao Catherine Eddowes ili se kod potonje radilo o osveti i dodatnoj frustraciji zbog ranijeg neuspjeha? Skloni smo zaključiti kako bi se trend eskalacije nastavio i kod Elizabeth Stride da je Trbosjek uspio provesti svoj plan do kraja, ali kako je dobar dio intenziteta kod Eddowesove ipak posljedica pojačane frustracije.

Trbosjekov slučaj ima još seriju elemenata koje bi valjalo analizirati, od pisama, publiciteta, pitanja obrazovanja, socijalnog konteksta i dr., ali za profiliranje svake od tih stavki, nažalost, jednostavno nemamo prostora u ovom radu. Ono što još smatramo važnim istaknuti jest to da je ubojica vjerojatno bio samotnjak, nesklon eksponiranju, ali netko tko jako dobro poznaje prilike u Whitechapelu, vrlo vjerojatno lokalni stanovnik. To indicira odabir lokacija i vremena ubojstava, kao i činjenica da ga nitko nije uočio. Jako je dobro znao što i kada radi. Jack Trbosjek bio je netko iz mase, netko tko je djelovao iz sjene i u sjeni je, kako se čini, i ostao. Posljednje pitanje na koje bismo se osvrnuli jest je li se Trbosjek mogao spriječiti ili predvidjeti. Iz ondašnje perspektive odgovor je na oba pitanja negativan. Danas? Indikatori kriminogeneze kod njega su vjerojatno bili evidentni i uvjereni smo kako su postojali manifestni znakovi koji su mogli uputiti na pojačan oprez u slučaju našeg ubojice, međutim apsolutno sigurno predviđanje nikada nije moguće, upravo zbog one nepredvidive komponentne ljudske volje. Je li se mogao spriječiti? U jednom trenutku vjerojatno da, korištenjem suvremenih spoznaja i metoda te djelovanjem na relativno ograničenom području Trbosjekova bi se ubojstva vjerojatno u jednom trenutku mogla spriječiti, pri čemu bi važan faktor bila upravo njegova impulzivna potreba da ubija. Međutim ubojstva su prestala 1888. godine. Zašto? Odgovor na to pitanje nećemo nikada znati... možda je ubojstvo Kellyjeve bilo zenit koji je potpuno utažio njegovu potrebu i smirio njegovu

psihozu, ali vjerojatnije je da je ubojica nestao (ili čak, kako neke teorije sugeriraju, završio u zatvoru ili aziliju, mada zbog sasvim drugih razloga) protiv svoje volje i da nije mogao, a ne da nije htio ponovo ubijati.

Kratko o počinitelju

Misterij Jacka Trbosjeka dobio je na svom notoritetu upravo zato što ni nakon gotovo 150 godina nemamo pojma tko je bio serijski ubojica iz Whitechapela. Tijekom godina pojavljivale su se razne teorije, od gotovo stupidnih (poput one da je ubojica Lewis Carroll, autor *Alise*, ili pak belgijski kralj Leopold II.), preko malo vjerojatnih (poput teorije o kraljevskoj uroti u središtu koje je bio Victorijin liječnik dr. William Gull), pa do konkretnijih, o kojima ćemo ukratko progovoriti na ovom mjestu.

Posljednjih godina često se spominje ime Aarona Kosminskoga, židovskog brijača podrijetlom iz Poljske, kojega je navodno identificirao jedini svjedok, ali je odbio potvrditi to pred sudom, i čiji je DNK u nedavnim studijama navodno pronađen na šalu Catherine Eddowes. Kosminski je imao tendenciju nasilnog ponašanja te je 1891. godine u konačnici završio u aziliju zbog teških psihičkih poremećaja. Kosminski, prema onome što o njemu znamo, donekle odgovara profilu, međutim psihološki nema nikakvih jasnih dokaza da bi on trebao biti Jack Trbosjek. Iz svega onoga što znamo o njemu kao liku ne postoji nikakva psihološka osnova za tako nasilne napade, a važna je činjenica i to što je postojao trogodišnji period apstinencije (1888. – 1891.), koji nije nipošto konzistentan Trbosjekovu profilu. Ime Aarona Kosminskog vjerojatno se spominje zbog policijske pogreške u pisanju, ali o tome niže u tekstu. Kosminski je bio jedan od rijetkih uvjerljivijih kandidata koji je bio sumnjivac i za vrijeme istrage 1888. godine.

Kasniji autori spominjali su ime Georgea Hutchinsona, svjedoka koji je tvrdio da je otrpio posljednju žrtvu, Mary Jane Kelly, do njezine sobe u društvu sumnjiva muškarca „židovskog izgleda“; to je svjedočanstvo prenio policiji, koja nije bila apsolutno uvjerena, iako je sumnjivo da je tako vješto identificirao muškarca po mraku. O Hutchinsonu danas ne znamo gotovo ništa, osim da je bio nezaposleni fizički radnik i da je naglo nestao 1888. godine, netom nakon ubojstva Mary Jane Kelly. On je interesantan, iako se o njemu zna jako malo, zato što je njegov nestanak koincidirao s prestankom ubojstava, a uz to je i iznenada sudjelovao s policijom, što neki autori interpretiraju kao namjerno zbušnjavanje, jer je upravo Hutchinson bio ubojica. Douglas u svojem profilu navodi da je policija vjerojatno bila u kontaktu s Trbosjekom i da ga je ispitala, ali da nikada nisu napravili poveznicu; Hutchinson odgovara tom segmentu, međutim problem je to što o njemu znamo toliko malo da se radi samo o zanimljivoj teoriji.

Prema našem mišljenju, najizgledniji je kandidat David Cohen (ili, alternativno, Aaron Davis Cohen), što je zapravo pseudonim ili za anonimnog Židova čiji identitet nikada nije utvrđen ili za izvjesnog Nathana Kaminskog, kožara i postolara iz Londona, koji se uglavnom navodi kao stvarni sumnjivac, a ne Kosminski; naime prezime Kaminsky je slično onome Kosminski te se vjeruje da je policajac jednostavno napravio pogrešku pri pisanju, tako da se sve one informacije koje se odnose

na Kosminskog zapravo odnose na Kaminskog. Sam Nathan Kaminsky „nestao“ je sredinom 1888. godine, istovremeno kada se u Whitechapelu pojavio izvjesni David Cohen, za kojeg se vjeruje da je zapravo bio Kaminsky. Cohen je bolovao od sifilisa (koji, u formi neurosifilisa, može imati snažan utjecaj na psihu i izazivati psihoze), a 1888. godine primljen je i zatvoren u azilij, točno u onom trenutku kada su ubojstva prestala. U aziliju je često imao psihotične ispade kombinirane s agresijom; umro je 1889. godine. Kaminsky ili Cohen, kako god ga nazvali, najbolje odgovara profilu. Imao je patološku predispoziciju za psihotično ponašanje, a ako je sifilisom uzrokovana neurodegeneracija napredovala, onda su psihotične epizode bile češće i nasilnije. Dobro je poznao teren i inače je bio nezamjetan, povučen tip, koji nije odskakao. Po svim tim elementima, kao i po tome što je njegovim odlaskom u azilij nestao i Trbosjek (što, istina, može biti i slučajnost) te da je policijska pogreška oko pisanja prezimena, zbog trajavosti ondašnje policije, izvjesna mogućnost, Cohen se, a mi se s time slažemo, čini kao najizgledniji kandidat. Jedini je problem što je i David Cohen *de facto* pseudonim i o njegovoj prošlosti ne znamo apsolutno ništa, tako da se, a to je sasvim u duhu misterija Jacka Trbosjeka, čini kako je nepoznati ubojica zapravo nepoznati muškarac.

LITERATURA

1. Aamodt, Mike G., “Serial Killer Statistics”, Sveučilište Radford/FGCU, 6. rujna 2014.
2. Aćimović, Mihajlo, “Klinička kriminologija i njen odnos sa kriminalnom psihologijom”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu* 12/1973, str. 201-223.
3. Alison, Laurence; Bennell, Craig; Mokros, Andreas; Ormerod, David, “The Personality Paradox in Offender Profiling: A Theoretical Review of the Processes Involved in Deriving Background Characteristics from Crime Scene Actions”, *Psychology, Public Policy and Law* 8 (1), 2002, str. 115-135.
4. Alison, Laurence; Smith, Matthew D.; Morgan, Keith, “Interpreting the Accuracy of Offender Profiles”, *Psychology, Crime & Law* 9 (2), 2003, str. 185-195.
5. Baggerman, J. Arienne; Dekker, Rudolf M.; Mascuch, Michael James, *Controlling Time and Shaping the Self: Developments in Autobiographical Writing Since the Sixteenth Century*, Leiden, BRILL, 2011.
6. Bartol, Curt R.; Bartol, Anne M., *Introduction to Forensic Psychology*, New York, NY, SAGE, 2004.
7. Brussel, James, *Casebook of a Crime Psychiatrist*, New York, NY, Bernard Geis Associates, 1968.
8. Canter, David; Youngs, Donna, “Beyond ‘Offender Profiling’: The Need for an Investigative Psychology”, *Handbook of Psychology in Legal Contexts*, 2003, str. 171-207.
9. Carson David; Bull, Ray (ur.), *Handbook of Psychology in Legal Contexts*, Chichester, John Wiley & Sons, Ltd., 2003.
10. Chifflet, Pascale, “Questioning the Validity of Criminal Profiling: An Evidence-Based Approach”, *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 48 (2), 2014, str. 235-255.
11. Deljković, Irma; Fazlić, Adnan, “Značaj metode kriminalističkog profiliranja za planiranje kriminalističkog istraživanja”, *Kriminalistička teorija i praksa* vol. 3, br. 2, 2016, str. 27-41.
12. Derenčinović, Davor; Getoš, Anna-Maria, *Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava*, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu, 2008.

13. Douglas, John E., "Subject: Jack the Ripper", NCAVC – Homicide (Criminal Investigative Analysis), 6. srpnja 1988.
14. Douglas, John E.; Ressler, Robert K.; Burgess, Ann W.; Hartman, Carol R., "Criminal Profiling from Crime Scene Analysis", *Behavioral Sciences & the Law* vol. 4, br. 4, 1986, str. 401-421.
15. Durrant, Russil, *An Introduction to Criminal Psychology* (2. izdanje), New York, NY, Routledge, 2018.
16. Eastwood, Joseph; Cullen, Richard M.; Kavanagh, Jennifer; Snook, Brent, "A Review of the Validity of Criminal Profiling", *Canadian Journal of Police and Security Services* 4, 2006, str. 118-124.
17. Eddleston, John J., *Jack the Ripper: An Encyclopedia*, Santa Barbara, CA, ABC-CLIO, Inc., 2001.
18. Egger, Steven A., "Psychological Profiling", *Journal of Contemporary Criminal Justice* 15 (3), 1999, str. 242-261.
19. Gladwell, Malcolm, "Dangerous Minds", *The New Yorker*, 4. studenog 2007.
20. Horvatić, Željko, *Osnove kriminologije*, Zagreb, MUP/Policijska akademija, 1998.
21. Jackson, Craig; Wilson, David; Rana, Baljit Kaur, "The Usefulness of Criminal Profiling", *Criminal Justice Matters* 84 (1), 2011, str. 6-7.
22. Kaufmann, Mareile, *Ethnic Profiling and Counter-terrorism: Examples of European Practice and Possible Repercussions*, Münster, LIT Verlag, 2010.
23. Kocsis, Richard N.; Irwin, Harvey J.; Hayes, Andrew F.; Nunn, Ronald, "Expertise in Psychological Profiling: A Comparative Assessment", *Journal of Interpersonal Violence* 15 (3), 2000, str. 311-331.
24. Levy, Janey, *Careers in Criminal Profiling*, New York, NY, Rosen, 2008.
25. McLaughlin, Vance, *The Postcard Killer: The True Story of America's First Profiled Serial Killer and how the Police Brought Him Down*, New York, NY, Perseus Books Group, 2006.
26. Milutinović, Milan, *Kriminologija* (II. izdanje), Beograd, Savremena administracija, 1973.
27. Monckton-Smith, Jane, *Relating Rape and Murder*, London, Palgrave Macmillan, 2010.
28. Münsterberg, Hugo, *On the Witness Stand*, New York, NY, Doubleday, Page & Company, 1908.
29. Orlić, Sanja; Filipović, Hrvoje, "Primjena tehnike profiliranja kao metode u kriminalistici s osvrtom na kontrolu prelaska državne granice i suzbijanja prekograničnog kriminaliteta", *Kriminalistička teorija i praksa*, vol. 3, br. 2, 2016, str. 185-203.
30. Pinizzotto, Anthony J.; Finkel, Norman J., "Criminal Personality Profiling: An Outcome and Process Study", *Law and Human Behavior* 14 (3), 1990, str. 215-233.
31. Rašić, Helena; Kovačević, Dražen; Žarković Palijan, Tija, "Profiliranje počinitelja ubojstava", *Policija i sigurnost* vol. 21, br. 2, 2012, str. 277-292.
32. Repišti, Selman, "Forenzičko-lingvistička i psihološka studija slučaja bazirana na Zodijskim pismima", *Kriminalistička teorija i praksa* vol. 4, br. 1, 2017, str. 81-98.
33. Repišti, Selman, "Kriminalističko profiliranje i fenomenologija masovnih, nekontrolisanih i serijskih ubistava", *Antropologija* 16, sv. 1, 2016, str. 27-47.
34. Repišti, Selman, "Profiliranje kriminalaca iz grupe 'bijelih ovratnika'", *Kriminalistička teorija i praksa* vol. 4, br. 1, 2017, str. 65-79.
35. Risinger, Michael D.; Loop, Jeffrey L., "Three Card Monte, Monty Hall, Modus Operandi and 'Offender Profiling': Some Lessons on Modern Cognitive Science for the Law of Evidence", *Cardozo Law Review* 24 (195), 2002, str. 193-285.
36. Singer, Mladen; Kovčo Vukadin, Irma; Cajner Mraović, Irena, *Kriminologija*, Zagreb, Nakladni zavod Globus, 2002.

37. Slaviček, Irena; Doležal, Dalibor, "Kriminalističko profiliranje", *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* vol. 48, br. 2, 2012, str. 156-173.
38. Snook, Brent; Cullen, Richard M.; Bennell, Craig; Taylor, Paul J.; Gendreau, Paul, "The Criminal Profiling Illusion", *Criminal Justice and Behavior* 35 (10), 2008, str. 1257-1276.
39. Snook, Brent; Eastwood, Joseph; Gendreau, Paul; Goggin, Claire; Cullen, Richard M., "Taking Stock of Criminal Profiling", *Criminal Justice and Behavior* 34(4), 2007, str. 437-453.
40. Steffoff, Rebecca, *Criminal Profiling*, New York, NY, Marshall Cavendish Corporation, 2011.
41. Šeparović, Zvonimir, *Kriminologija i socijalna patologija*, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu, 1981.
42. Vettor, Shannon; Woodhams, Jessica; Beech, Anthony, "Offender Profiling: A review and critique of the approaches and major assumptions", *Journal of Current Issues in Crime, Law and Law Enforcement* 6(4), 2013, str. 353-387.
43. White, John H.; Lester, David; Gentile, Matthew; Rosenbleeth, Juliana, "The Utilization of Forensic Science and Criminal Profiling for Capturing Serial Killers", *Forensic Science International* 209 (2011), str. 160-165.
44. Winerman, Lea, "Criminal Profiling: The Reality Behind the Myth", *Monitor on Psychology*, vol. 35/7, 2004.

Summary

CRIMINAL PROFILING

In this paper, the author gives a fundamental overview of criminal profiling, one of the most interesting but also controversial methods in modern penal sciences. The paper is divided into three parts.

In its introductory part, the paper gives a basic overview of the terminology and historical development of criminal profiling, with a reflection on developments in related sciences, such as criminology and criminal psychology. The central part of the paper analyses the methodology of criminal profiling and its basic elements, demonstrating how the process of profiling is conducted, and presents a critical review of the basic approaches and problems of profiling. The last part of the paper relates to the efficiency and applicability of criminal profiling by analysing relevant papers, with the author's critical review of them.

Following the conclusion, the author provides an annex to the paper, which contains a criminal profile of Jack the Ripper.

Keywords: criminal profiling, criminal investigation, criminal psychology, criminology, criminal procedure